

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
КАТЕДРА СТУДИЈА МЕНАЏМЕНТА ЉУДСКИХ И СОЦИЈАЛНИХ
РЕСУРСА

ОБРАЗОВАЊЕ И ЉУДСКИ КАПИТАЛ
-ДИПЛОМСКИ РАД-

Ментор:
Професор др Љубинка Катић

Студент:
Ања Вукасовић
182/18

Београд, 2022.

САДРЖАЈ

1	Увод	2
2	Људски капитал	3
2.1	<i>Теорије које објашњавају људски капитал.....</i>	<i>6</i>
3	Образовање и људски капитал.....	8
3.1	<i>Рана образовна интервенција и људски капитал.....</i>	<i>10</i>
3.2	<i>Високо образовање и људски капитал</i>	<i>13</i>
3.3	<i>Допринос образовања одраслих развоју људског капитала</i>	<i>18</i>
4	Закључак.....	22
	Литература.....	23

1 Увод

Капитал нису само материјалне форме, већ се могу уврстити и здравље и разне форме образовања као и васпитање у породици.

„ОЕЦД је дефинисао људски капитал као знање, вештине, компетенције и особине отелотворене у појединцу које омогућавају стварање личног, друштвеног и економског благостања“ (ОЕЦД, 2007. , стр.31).

Образовање је веома битан фактор за развој људског капитала и за развој појединца у будућности. Образовање омогућава људима да боље живе и остварују своје основне животне потребе. Битно је инвестирање у образовање у раном детињству јер су тада ефекти најправичнији и најефикаснији, док се за друштво стварају продуктивнији и квалитетнији кадрови за рад и решавање најсложенијих задатака. Улагање у рани развој има највећи утицај на децу из неразвијеног дела становништва, јер сиромашна деца живе са родитељима који имају низак степен образовања или су незапослени. Улагање у рано образовање је најисплативије јер држави је у интересу да има квалитетно и образовано становништво и тиме смањује оптерећеност како здравственог тако и целокупног система. Образовање се сматра као јавно добро које треба да буде доступно свима без обзира на расну, верску, етничку и религијску припадност. „Улагање у дечије здравље и образовање, у њихов људски капитал, доноси користи за цео живот из много разлога. Као прво, деца у својим раним годинама поседују јединствене способности за учење. До друге године је, на пример, већина деце већ усвојила основе неког језика“ (ОЕЦД, 2007. , стр.43). Образовање омогућава појединцу бољи живот, већу зараду, већу продуктивност и лакше укључивање у свет рада.

2 Људски капитал

Људски капитал је економски израз за знање, вештине, квалификованост и остале особине које поседује појединац, који су значајни за реализацију одређених економских активности (Цветковић & Деспотовић, 2014.). Такође људски капитал поред знања и вештина укључује мотивацију, различите аспекте понашања појединца (физичког, менталног).

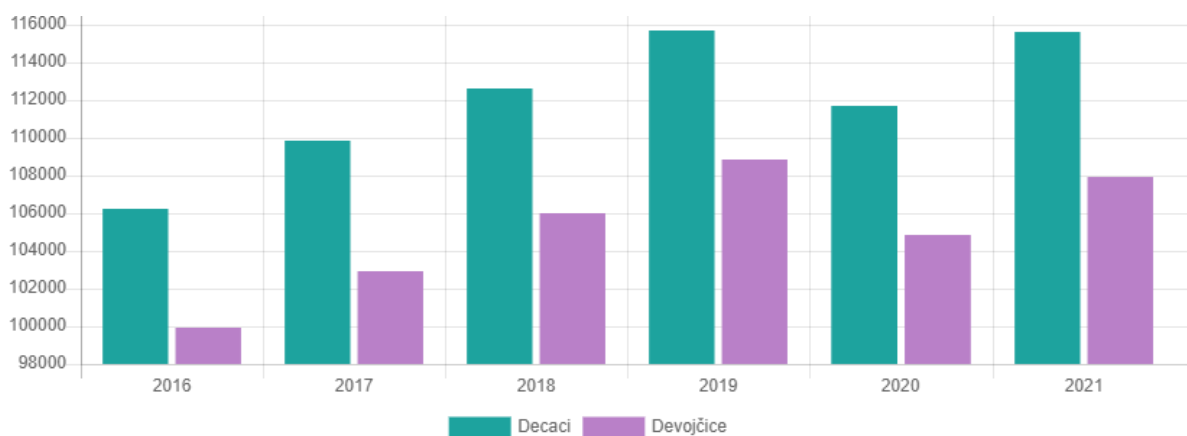
Људски капитал представља одлучујући ресурс којим располаже највећи део популације. Улагања у образовање и унапређење здравственог стања популације се сматра позитивним, јер утиче на економски раст, кретање просечне продуктивности рада и реални раст зарада (Цветковић & Деспотовић, 2014.). Сам ниво образовања се може повезати са привредним растом неке земље. Краткорочна корист од улагања у образовање односи се на самоиспуњење, задовољство и уживање током учења, док се дугорочна корист односи на обезбеђивање знања и вештина које повећавају будућу продуктивност и одређују висину зараде. Људски капитал се формира кроз процес учења у разним институцијама (образовне установе, породица, предузеће). Усвајање нових знања у пракси представља веома битан фактор људског капитала. Према томе знање представља његову кључну одредницу у свим дефиницијама. „Знање је скуп идеја, искуства, интуиција, вештина и учења која се користе у креирању нове вредности. Циљ је усмерити ка увећавању продуктивности“ (Цветковић & Деспотовић, 2014. , стр.5). Према Питеру Дракеру, „знање представља најзначајнију и најпрофитабилнију инвестицију у свакој земљи“ (Drucker, 1995., према Цветковић & Деспотовић, 2014. , стр.5). Највећа конкуренција се може осетити између компанија и земаља, јер решавање одређених проблема се темељи на знању. Компаније могу улагати у свој људски капитал нудећи запосленима објекте за обуку и образовање и тиме омогућити смањење трошкова запошљавања додатних запослених са потребним вештинама.

Улагање у знање је најисплативије јер омогућава шири дијапазон разумевања и решавања најсложенијих задатака из различитих области. Испоставило се да најразвијеније земље света су данас државе које имају високо учешће издатака на име образовања у структури бруто домаћег производа (Цветковић & Деспотовић, 2014.). Знање је веома битан фактор у развоју људског капитала. Сечена знања се примењују у пракси и преносе се са генерације на генерацију. Свака професија изискује потребно знање и искуство у реализацији постављених задатака.

Без разумевања ширег контекста неке делатности, познавања узрока појединих појава и процеса, нема ни професионалног обављања неке делатности (Катић, 2018.). Улагање у образовање, здравље подразумева у ствари улагање у људски капитал. Држави је у интересу да што више улаже у образовање јер тиме ствара продуктивније и ефикасније становништво. Улагањем у образовање ствара се дугорочни ефекат јер образовање обезбеђује знање и вештине које повећавају будуће активности како на пословном тако и приватном плану и одређују висину зараде. На пример, земље могу имати сличне нивое образовања, док са друге стране могу имати велике разлике у свом темпу раста. Битно је напоменути да нам нико сечена знања не може одузети. Друштво које развија квалитетнији људски капитал има бројне погодности и доприноси стабилност и поверење у институције друштва. „Добитник Нобелове награде, Џејмс Хекман, тврди да новац уложен у предшколце има економски ефекат који се не може мерити ни са једним другим животним добом. Поставља се питање: „Зашто“ ? Прво, што се у животу пре образујемо, то више времена имамо да нам се улагање у образовање исплати. Друго, учење у младости олакшава учење кроз цео живот, што увећава људски капитал, стога, и зараду“ (ОЕЦД, 2007. , стр.44).

Земље не дају увек много на предшколско образовање што води ка потенцијално протраћеним шансама за рани развој деце. Деца предшколског узраста оцењена су као незадовољавајућа, посебно су у неповољном положају деца из сиромашних крајева.

Табела 1. Број деце у васпитно-образовним установама предшколског образовања, по полу (РЗС)¹

Према подацима из (Табела 1), број деце у васпитно-образовним установама расте из године у годину. Према подацима из Републичког завода за статистику у школској 2021/22. години похађало је 223 559 деце предшколско васпитање и образовање. Деца узраста од шест месеци до три године било је 53 981 (24,1%), а деце од навршене три године до поласка у школу 169 578 (75,9%). Подаци за 2021. указују да је више дечака који бораве у васпитно образовним установама, ти подаци су слични у поређењу и са подацима за 2019. годином. Треба истаћи да обухват деце који похађају предшколски програм обухвата 97,8%. Похађање васпитно-образовних програма пресудно утиче на будућа постигнућа када су у питању постигнућа у обавезном школовању, самим тим утиче на мање напуштање школовања, и позитивно се одражава на материјални статус, али и нематеријални као што су боље здравље и квалитетнији животни услови.

¹ Републички завод за статистику: од 1999. године без података за АП Косово и Метохију;

2.1 Теорије које објашњавају људски капитал

Основе теорије људског капитала налазе се у радовима Теодора Шульца и Гарија Бекера. Главна поставка ове теорије јесте да појам капитала не подразумева само његове материјалне форме. Васпитање деце у породици, школовање, брига о здрављу такође се убрајају у врсте капитала. Оне су форма капитала јер повећавају зараду, побољшавају здравље и формирају добре навике кроз читав живот индивидуе. Многи сматрају да људски капитал подразумева банковни рачун, деонице фирми, фабрике и сл. Све ове примере можемо сврстати у форме капитала у смислу да доносе принос и друге корисне ефекте кроз дуги низ времена (Бодрошки Спарису, 2007.). Сматра се да трошкови улагања у васпитање и образовање, здравље човека, инвестиције су у људски капитал, када се посматра из економске перспективе. Под људским капиталом мисли се на знања, вештине, компетенције од којих се људи не могу одвојити на начин на који могу од материјалних и финансијских средстава. Инвестирањем у људе повећава се њихова продуктивност. Свака инвестиција подразумева почетне трошкове у очекивању будућих приноса, па тако и инвестирање у људе. Треба истаћи кључно питање код многих инвестиција, а то је да ли су оне економски оправдане. Одговор на ово питање можемо тражити у зависности од тога да ли принос у довољној мери надмашује трошкове и да ли су стандардни критеријуми инвестирања применљиви и оправдани.

Према Герију Бекеру, људски капитал представља скуп људских способности које му омогућавају већи доходак (Becker, 1992. , према Цветковић & Деспотовић, 2014.). Бекер истиче да се људски капитал формира на бази улагања у човека, односно инвестирања у обуку, припрема за производњу, трошкова здраве исхране, као и тражења информација о ценама и дохоцима (Becker, 1993. , према Цветковић & Деспотовић, 2014.).

Основни теоријски концепт који омогућава економску анализу улагања у људски капитал јесте да се човек, који се сматра као рационално биће уобичајено користи за анализу инвестиција, као и инвестиција у људски капитал. Битно је истаћи да људи свесно раде на себи и улажу у свој људски капитал, тако да се разлике у радним дохоцима људи могу јасно уочити (Бодрошки Спарису, 2007.). Један од важнијих личности, када се говори о људском капиталу, био је амерички економиста Теодор Шулц (Theodore Schultz). У раду који се појавио 1961. године, он је приметио да су „ економисти већ дуго знали да су људи важан део богатства нација“ (ОЕЦД, 2007. , стр.31). Многи економисти су сматрали и убрајали радну снагу у факторе производње. Економисти су били мање вољни да признају, указује Шулц, а то је да појединци свесно улажу у себе не би ли поправили лични економски учинак. На пример, студент учи медицину како би излечио људе, али исто тако зато што лекари зарађују више од чистача улица. Улагање у образовање води до усавршавања и побољшања личног статуса и благостања, и самим тим увећава људски капитал.

Теорија људског капитала сматра да постоји сличност између људског капитала и физичког капитала (Pirs, 2003. , према Бодрошки Спарису, 2007.). Људски и физички капитал су неопходни за несметано одвијање сваког пословања. Људски капитал се односи на знање, вештине, способности и искуство одређеног појединца, док се физички капитал односи на сву имовину створену од стране људи, која им је неопходна за извршавање задатака, као што су машине, зграде, возила. Треба истаћи да се физички капитал не може у потпуности искористити без образованих радника.

3 Образовање и људски капитал

Људи у развијеним земљама проводе више времена у школи. Само присуство у школи не значи да ће људи бити посвећени друштву. Колико образовање утиче на људско понашање можемо сагледати у поређењу са образовањем које има неки појединац у односу на другог као и колико га друштво има у целини. Сматра се да људски капитал доприноси друштвеном капиталу и на најосновнијем нивоу то је одраз чињенице да образовање помаже деци и младим људима да препознају своје дужности. Ови нивои утичу на начине на које се људи укључују у друштво, посебно када је у питању гласање, волонтирање, укључивање у политичке партије. Појединац са високим нивоом образовања је више подстакнут за укључивање у политичку кампању и тиме ствара уверење да доласком на власт може решити одређени проблем, док неко са нижим нивоом образовања се не води оваквим уверењем.

Најчешће средство за мерење људског капитала је мерење дужине времена које људи проведу у школу. Недостатак је у томе што подаци који су прикупљени не указују на то шта су ученици научили, оно што су ученици слушали током наставе не значи заправо да су и запамтили. Када је реч о мерењу људског капитала, у оквиру постигнутог образовног нивоа становништва велики проблем представља недовољна информисаност о знањима и вештинама која су стечена искуством које представљају важну компоненту људског капитала.

„Алтернатива би била да се тестира оно што људи знају, што је идеја ОЕЦД-ових пројеката као што је ПИСА. Колико год да су корисне јер омогућавају међународна поређења, овакве процене испитују само ограничен опсег вештина и компетенција и, као код било ког другог истраживања, њихова прецизност може бити умањена уколико је узорак испитаног становништва премали или нерепрезентативан“ (ОЕЦД, 2007. , стр.117).

Људи увек раде на себи, улажу у свој људски капитал, што за последицу има различите нивое инвестирања у капитал. Инвестирање у људски капитал оствариује финансијске и нефинансијске ефекте на нивоу појединца и друштва.

У нефинансијске ефекте на нивоу појединца убрајају се животни стил који промовише здравље, здраву исхрану, вежбање, избегавање пушења, физичку активност и повезан је са образовањем личности. Образовање омогућава појединцу да бира оно што је квалитетније у куповини робе, здравственим услугама и другим услугама на тржишту. Општи статус деце је позитивно повезан са образовним достигнућима родитеља. Образовање је такође повезано са бољим брачним изборима. Стопе развода су мање међу боље образовним особама. Нефинансијски ефекти на нивоу друштва огледају се кроз процес демократизације, развоја грађанских институција као и политичке стабилности. Повећан ниво образовања смањује сиромаштво и унапређује систем вредности. Виши ниво образовања омогућава више поверења у државне установе. Два најважнија људска капитала су здравље и образовање и људи који их поседују увек их носе са собом. Они се не могу се продати или поклонити, док физички капитал може, чак се може и уништити (Бодрошки Спарису, 2007.).

Свако ко улаже у образовање тежи да образовање буде примењено на ефикасан начин. „Образовање доприноси квалитету живљења посредно и непосредно чиме се остварују вањски (друштвени) и унутрашњи (лични) циљеви образовања“ (Пастуловић, 2001. према Алибабић, 2002. , стр.72). Посредан допринос образовања квалитету живљења огледа се у оспособљавању за успешно остварење главних животних улога као што су професионалне, породичне, друштвене улоге, чиме се задовољавају егзистенцијалне и социјалне потребе, док се непосредни допринос образовања квалитету живљења састоји у развоју личности сваког појединца током самог учења. (Алибабић, 2002.).

3.1 Рана образовна интервенција и људски капитал

Некада је одгој деце био посао породице и њихових комшија. Данас све више жена ради и није у могућности да проводи већи део свог времена поред своје деце, због тога нега деце постаје веома важно јавно питање, уједно и проблем (ОЕЦД, 2007).

„ Усклађивање посла и породице је изазов. Неки људи желе већу породицу, али мисле да им посао то не би дозволио. Други су можда задовољни величином своје породице, али би желели да имају краће или флексибилније радно време. Постизање склада је суштински важно за појединце и породице, привредни раст и друштвени развој “ (ОЕЦД, 2007. , стр.59).

Деца из ОЕЦД земаља ће пре почетка основне школе у забавишту или обданишту углавном провести већи део свог времена. „Зависно од тога где живе, нека ће у обданишту провести више од осам часова дневно; друга не више од два до три часа дневно. Несклад између радног времена забавишта и обданишта и радног времена родитеља представља проблем за многе породице. Исход је да ће родитељи морати да раде скраћено, или да ће деца морати пар пута дневно да се премештају од забавишта до својих старатеља“ (ОЕЦД, 2007. , стр.55).

Због повећаног броја запошљавања у којој су све више укључене жене, убрзано расте и потреба за негом деце. Повећање квантитета не мора да значи да је праћено и унапређењем квалитета. У већини земаља, одрасли који негују децу до треће године, немају никакве професионалне квалификације, што доводи до честе промене неговатеља и васпитача. Велике разлике у издвајањима за негу деце значи да има и великих разлика у степенима до којих су доступна деци. У већини земаља, сва деца имају право на неки вид неге или едукације од своје треће године или чак и раније. Под негом, образовањем деце подразумева се када, на пример отац свом малишану да да држи флашицу, он га тиме истовремено храни, односно негује, и учи, у ствари помаже да развије аутономност.

Ако ставимо фокус само на негу, онда би потребе деце за учењем могле бити запостављене, док с друге стране, ако је фокус на учењу, онда би развој и здравствени проблеми посебно код деце из неповољних социо-економских порекла, могли бити занемарени (ОЕЦД, 2007).

Децу из сиромашних породица кроз цео живот прати тешкоћа у напредовању, усавршавању и обављању одређених активности. Такође имају ниску стопу уписа, похађања и завршавања школовања и нижа образовна постигнућа. Тешкоће са којима се суочава дете из сиромашне породице су бројне. Деца немају подршку од својих родитеља у похађању и завршавању школовања. Немају довољно средстава која су потребна за издвајање трошкова превоза, школског obroка, школског прибора и уџбеника. Битно је напоменути да су деца из сиромашних породица често искључени из предшколских установа уколико су им родитељи незапослени. У овом случају људски капитал се губи уколико се не користи. Приступ заснован на образовању процењује људски капитал на основу показатеља образованих ефеката. Стопа писмености одраслих пружа значајне информације о општем образовном статусу земље, и самим тим представља значајан показатељ људског капитала посебно код становништва које је мање образовано.

„Сиромаштво у раним годинама децу погађа кроз читав живот и заувек ограничава њихов капацитет да развију своје таленте и способности. Деца из сиромашних породица имају мање шансе да заврше средње образовање, а још мање да упише студије. У Француској, на пример, више од три петине тинејџера из најсиромашнијих 20% породица понови бар једну школску годину; код деце из 20% најбогатијих породица бројка је мања од једне петине“ (ОЕЦД, 2007. , стр. 43). Деца која живе у породицама која нису сиромашна имају веће шансе за напредовањем и не ослањају се само на образовне установе. Да би дете из сиромашне породице било укључено у образовање, потребно је спровести одређене мере. Неопходна је основна подршка сваком детету у виду дечијег додатка, исхране, одеће и образовни трошкови (прибор за школу, уџбеници, стипендије, смештај...). Услов добијања дечијег додатка јесте редовно похађање школе.

Деца из сиромашних породица имају потешкоће у писању домаћег рада код куће јер су њихови родитељи углавном недовољно образовани и не могу да им помогну у решавању одређених задатака, такође нису у могућности да им плате индивидуалне приватне часове. За постизање адекватног успеха код деце из сиромашних породица потребно је да школске установе буду укључене и да омогуће предшколско образовање и васпитање, допунске наставе, као и већу доступност школских библиотека. Велика предност деце из богатих породица јесте што су њихови родитељи у могућности да својој деци плаћају вртић пре поласка у школу и тиме омогућавају својој деци бољи успех и лакше припремање за основну школу за разлику од деце из сиромашних породица којој ти услови су мање доступни.

Ученици који заврше основну школу из сиромашних породица су ограничени за даље школовање, јер родитељи немају довољно средстава да их подрже у даљем школовању. Они који успеју упркос овим изазовима да заврше своје образовање, ретко ће бити у могућности да изаберу образовни пут који их занима, јер ће водити рачуна да што пре заврше своје образовање како би помогли својој породици. Један од главних средстава у смањењу сиромаштва јесте ниво образовања као и економски напредак када је у питању унапређење и усавршавање док велики недостатак представља изостатак образовања који може угрозити људску безбедност.

У последњих седамдесет и осамдесет година, сматрало се да је приступ образовању значајно порастао. До пораста дошло је услед много разлога. Један од разлога, економски гледано, јесте да се обезбеди квалификованија радна снага, како би се испунили одређени захтеви привреде. Образовање је допринело да се омладина држи даље од улице. У древним временима, друштва су препознала добробити и користи образовања. Образовање учи појединца сналажењу у његовом друштву, такође и отвара ум за нове начине тумачења и размишљања.

Образовање одговара на економске, друштвене и социјалне промене. Како и шта учимо развија нас као особе, а самим тим утиче и само друштво у којем живимо. Одлуке које сада донесемо, утицаће на цео наш живот у будућности, такође ће утицати и на нашу децу. Те одлуке ће бити одлучујуће поготово за људе из сиромашних породица и значајно ће се одразити на будући људски капитал (ОЕЦД, 2007.).

3.2 Високо образовање и људски капитал

Утицај високог образовања може се осетити на економски, друштвени и лични развој. Када је реч о економском развоју, високо образовање увећава продуктивност, односно ствара квалификовану и образовну радну снагу. Унутар саме економије знања, производња знања, заједно са ефикасним преносом знања индустрији, сматра се кључним фактором за економски раст у развијеним земљама (Mora & Vil, 2003. , према Вукасовић и др. , 2009.). Као што смо поменули раније усвајање нових знања представља значајан фактор људског капитала, јер људи који поседују знања не могу се одвојити од наученог и стечено знање се додатно увећава самим усавршавањем и напредовањем. Такође економски раст земље зависи од нивоа формирања људског капитала, који проширује знања, вештине и способности у земљи. Професионалност, образовање и усавршавање заузимају значајно место у формирању људског капитала. Већа образованост становништва доприноси мањим трошковима других средстава, јер, на пример, образованији људи мање користе здравствени систем и више су упућени и имају знања о превенцији болести, а уколико остану незапослени, више се фокусирају да нађу посао како не би оптеретили буџет државе, која издваја средства за социјалну заштиту (Вукасовић и др. , 2009.). Са економским напретком неписмено становништво губи на значају.

Када говоримо о друштвеном развоју, главна улога високог образовања, јесте да изграђује национални идентитет. Такође утицај високог образовања је прилично важна код промовисања ставова и вредности као и код критичких ставова односно мишљења. Треба нагласити да су протести студената допринели демократизацији земаља у региону, док с друге стране националне институције су се фокусирале на образовање, културу и науку и допринеле ширењу национализма (Вукасовић и др. , 2009.).

Један од аспеката високог образовања јесте питање друштвене неједнакости и ефеката образовања на неједнакости у друштву. Ово се сматра личним и друштвеним развојем. „ Постоје две основне „ школе“ мишљења о томе какав утицај образовање има на друштвену стратификацију “ (Вукасовић и др. , 2009. стр.31). Једна школа препознаје образовање као канал друштвене мобилности, који доприноси и олакшава напредовање на друштвеној лествици, као и поправљање квалитета живота. Други аспект јесте разумевање образовања као механизма друштвене репродукције. Једна од кључних фигура у приступу овом проблему је француски социолог Пјер Бурдије (Pierre Bourdieu) који читав образовни систем посматра у виду механизма социјалне репродукције (Bourdieu & Passeron, 1990. , према Вукасовић и др. , 2009. , стр 32.): „ будући да образовни систем формирају и организују (друштвене) групе које поседују моћ, систем такође репродукује дистрибуцију моћи у друштву и, стога, репродукује друштвену неједнакост “. Репродукција људског капитала се одвија на инвестиционој основи. Формирање људског капитала почиње рођењем и наставља се током живота. У структури улагања у капитал, главно место заузима здравство и образовање. Образовање је кључни елемент људског капитала и обухвата две функције: индивидуалну развојну и економску, односно репродукцију квалификоване радне снаге. Такође омогућава стицање нових знања у циљу реализације одређених активности у будућности.

Различите облике капитала Бурдије дефинише (Bourdieu, 1986. , према Вукасовић и др. , 2009.):

1. друштвени капитал
2. културни капитал
3. економски капитал

Треба нагласити какве користи појединац има од улагања у високо образовање. Поставља се питање: „ Да ли је улагање у високо образовање трошак или инвестиција? “ Када улажемо у високо образовање, ми имамо јасна очекивања која треба да се остваре у будућности. Стога уколико се високо образовање схвата као јавно улагање, доприноси различитим ограничењима јавних фондова у виду експанзија високог образовања, док с друге стране смањује удео јавних издатака за високо образовање. Смањење јавног удела у буџетима институција ствара дискусију о томе шта чини одређену јавну високообразовну институцију „јавном“, да ли је то у питању финансирање, управљачка структура или мисија или можда нешто друго? Пораст приватних извора за високо образовање Еише и Шевалије називају „приватизацијом“ (Eicher & Chevaillier, 2002. , према Вукасовић и др. , 2009.). Појединци имају приватну корист од високог образовања, у смислу виших прихода и друштвеног статуса, мањих шанси за дуге периоде незапослености, бољи квалитет живота (Вукасовић и др. , 2009.). Приватне добробити нису ограничене на појединце, већ се убрајају и приватна предузећа, јер „ образовање смањује потребу за обуком и трошкове преквалификације када се мењају технологије и производи, док поједине обуке и истраживачки програми могу повећати продуктивност “ (Eicher & Chevaillier, 2002. , према Вукасовић и др. , 2009. , стр.39).

Треба се осврнути на дељење трошкова високог образовања на јавни део који се издваја из државног буџета, и приватни део, који се обезбеђује од студената и родитеља. Када говоримо о финансирању високог образовања из перспективе појединачног студента, та тема се дискутује из две дисциплине: (Вукасовић и др. , 2009.)

1. економије
2. социологије

Финасирање је економске природе, и анализира студентске приходе и трошкове, као и последице модела финансирања. Социјална перспектива се ослања на питања приступа, напредовања и завршавања високог образовања, која су такође заступљена. Треба нагласити да постоје различити начини улагања у људски капитал. Финансирање, односно улагање у особу обично значи повећање њене радне способности у области образовања, подизања нивоа професионалних вештина као и накнаде за плаћање становања, хране, одеће.

Из економске перспективе неопходно је направити преглед трошкова које студенти имају током школовања: (Вукасовић и др. , 2009.)

1. трошкови школовања (обухватају школарине, трошкови за прибор, књиге, опрему и тако даље)
2. административни трошкови (обухватају таксе које се плаћају институцији, и могу укључивати чланарине у студентским организацијама)
3. трошкови живота током студирања (обухвата смештај током студирања за оне студенте који су одвојени од родитеља, храна, превоз и тако даље)

Док студентски приходи укључују:

1. сопствене приходе (сматра се да је студент у радном односу пуном или делимичном током студирања)
2. родитељску подршку (индиректно, путем смештаја или хране, и директно путем новчане помоћи)
3. студентске стипендије и/или кредити (из државних или приватних извора)

Постоје дискусије у вези са овим, поставља се питање: „до које мере студент има користи, до које мере може очекивати да раде док студирају и да ли рад може лоше утицати на студирање, како родитељска подршка утиче на даље напредовање, завршававање студија? “ (Вукасовић и др. , 2009.)

Одговоре на ова питања, треба тражити у томе ко ради и зашто. Студенти често раде током студирања да би допунио сопствене приходе, или олакшали својим родитељима, то значи да највећи део студената који ради заправо раде јер су лошијег социоекономског положаја. Сам рад током студија указује на бројне потешкоће, односно негативне ефекте. Један од разлога може бити продужење студија или чак одустајање од студија (Вукасовић и др. , 2009.).

Значајне разлике постоје међу европским земљама, што се тиче родитељске подршке студентима током студија. На пример, у Норвешкој сви студенти се сматрају једнаким и независним од својих родитеља, јер исту своту новца примају, без обзира на расну, етничку и религијску припадност и друштвено економски статус. Док случај у другим земљама региона није исти, јер се од родитеља очекује да помогну својој деци током студија, чак и након дипломирања због потешкоћа приликом осамостаљивања (Вукасовић и др. , 2009.).

3.3 Допринос образовања одраслих развоју људског капитала

Фокусирајући се на традиционалну теорију људског капитала Џејмс Хекман (James Hekman) и коаутори развили су теоријски оквир који дозвољава да се процени образовна политика током животног циклуса. Истичу два кључна појма: самопродуктивност (self-produktivity) и комплементарност (complementarity). Кроз различите животне стадијуме развијају се људске способности, знања, вештине. Улагање, односно инвестирање на сваком стадијуму животног циклуса производи одређене исходе и одражава се на будуће стадијуме. Самопродуктивност се односи на тезу да се стечена знања, вештине стечене у једном периоду животног циклуса одражавају не само на исход, већ и на наредно учење. Други кључни појам комплементарност указује на то да образовање развијено на једном стадијуму повећава или смањује улагање на следећем стадијуму. То указује како добро образовање лако прераста у још боље, а лоше прелази у још лошије. Треба истаћи да ефикасне политике су истовремено и правичне када се улаже у рано образовање, док с друге стране када образовна политика превише касни, ефикасна расподела постаје неправична. Због тога образовање одраслих је веома битна област у развоју људског капитала, јер ефекти образованих интервенција на каснијим стадијумима имају краћи хоризонт у току којег убирају плодове својих инвестиција у образовање, такође изискују и већа улагања, док рано инвестирање доприноси предности и омогућава продуктивније учење у касној адолесценцији. (Бодрошки Спарису, 2007.). Одрастао човек у процесу образовања представља битно другачији квалитет у односу на дете, како због свог животног искуства, тако и због свог социјалног статуса и психофизичких особина. (Кулић & Деспотовић, 2010.)

Образовање одраслих сваком човеку омогућава основно грађанско право на образовање и учење током читавог живота. Образовање одраслих представља подручје или скуп активности које треба уређивати, усмеравати, планирати, организовати и процењивати, а које за резултат имају примену научно осмишљених и проверених начина, инструмената и модела управљања у овој области (Алибабић, 2002.).

Управљање образовањем одраслих може се сагледати на више нивоа: (Алибабић, 2002.)

1. Управљање делатношћу на глобалном и регионалном нивоу
2. Управљање одређеном институцијом или организацијом
3. Управљање пројектима и програмима самосталног учења

Многи аутори сматрају да се образовање одраслих интензивније и масовније јавља на прелому из 18. у 19. век. Тај период је обележио индустријски развој који обухвата све више земаља Европе, што прати ширење активности на образовање одраслих. Сматрало се да у том периоду образованији радници доприносе увећавању капитала, што је било у интересу послодавца. Руковање одређеним машинама изискује виши степен знања. То се сматрало једним од главних мотива стручног образовања одраслих (Savićević, 2000a, према Кулић & Деспотовић, 2010.). У другој половини 19. века радници су почели да похађају предавања у жељи да помоћу свог знања и умећа стеченог током образовања побољшају своје основне животне услове и сигурност, било зато што су хтели „да утопе своју жеђ за знањем и разумевањем, било зато што су морали да стекну средства за борбу“ (Langran, 1971. , према Кулић & Деспотовић, 2010. , стр.12).

Образовање одраслих се схвата као оригинална активност путем које одрасли стичу и надограђују досадашња знања, вештине и оспособљености у различитим областима, на различитим нивоима и путем различитих метода доприносе сопственом развоју али и развоју друштва у целини (Алибабић, 2002.).

Сам концепт образовања одраслих може се спецификовати преко два основна циља образовања одраслих:

1. Надокнада (компензацијска функција) и
2. Надоградња (функција даљег образовања)

Под компензацијском функцијом сматра се да образовање одраслих треба да надокнади образовне пропусте у младости. Циљ образовања одраслих заправо представља основно образовање, односно функционално описмењавање. Други циљ јесте надоградња на даље образовање у виду стицања нових оспособљености и вештина, или пак усавршавања већ стечених (Алибабић, 2002.). Људски капитал има значају улогу у оквиру компензацијске функције и функције даљег образовања. Код компензацијске функције у било ком животном добу стечена знања се морају брже развијати због ранијег недостатка, док код функције даљег образовања акумулација људског капитала траје читав живот и служи као основа за економски раст.

Најзаступљенија подручја даљег образовања одраслих данас можемо уврстити поред стручног усавршавања и еколошко образовање, образовање за очување здравља, учење страних језика, информатичко образовање и тако даље (Алибабић, 2002.). Концепција образовања одраслих утиче на све области човековог живота. Такође образовање одраслих доприноси побољшању образовне структуре, отвара могућност даљег напредовања и запошљавања, повећава флексибилност, унапређује квалитет живота и смањује сиромаштво.

За изучавање сврхе образовања одраслих неопходно је разумевање хуманистичког, економског и социјалног циља образовања одраслих. Хуманистички циљ образовања одраслих односи се на образовање и васпитање. Често се у андрагогији оспорава васпитање, због сумње у могућност васпитног утицаја на одрасле људе у процесу самог учења. У андрагошкој пракси фокус је на образовању, али се оно не може спроводити без васпитних ефеката. Васпитањем се може утицати на развој личности, односно на његове црте личности и особине (Бралић, 2021.).

„Хуманистички циљ образовања одраслих подразумева да васпитно-образовни процес унапређује вишестрани развој личности, развој личних хуманих потенцијала и диспозиција у смеру обогаћивања личности и успешног, активног и стваралачког функционисања у свим аспектима људског испољавања“ (Бралић, 2021. , стр. 260).

Савићевић истиче да хуманистичка филозофија и психологија су више оријентисане на учење него на образовање (Savićević, 2002. , према Кулић и Деспотовић, 2010.).

Економски циљ образовања одраслих је повезан са повећавањем продуктивности рада, такође је повезан са економском ефикасношћу, од индивидуалног до глобалног нивоа. Људи се сматрају главним и одлучујућим чиниоцем производње, чије су главне димензије (Бралић, 2021.):

1. способности
2. знања и вештине
3. мотивација или залагање

Због сложености рада, неопходно је више учења, знања и образовања, што за резултат доприноси све већу економску ефикасност. У реализацији образовања одраслих морају се на време предвидети образовне потребе које намеће рад. Улагање у образовање се сматра све више значајним због веће продуктивности, ефикасности и конкурентности (Бралић, 2021.).

За ефикасније социјално и грађанско функционисање, потребна су одређена знања, ставови, навике и вештине. Тако на пример, образовање одраслих може имати значају функцију у демократизацији друштва. Неопходно је да поседују знања о функционисању демократских институција, свест и свој став о улози у демократским процесима, као и способност разоткривања различитих политичких понуда и опција (Бралић, 2021.).

У андрагошкој литератури често наилазимо на тезу да је дистрибуција писмености и образовања у једној популацији, добар показатељ распона међу социјалним групама и уједно значајан показатељ развоја људског капитала. (Tuijman, 1996. , према Кулић & Деспотовић, 2010.).

4 Закључак

За савремене ауторе (Фукијата, 1977. , према Кулић & Деспотовић, 2010.) није ни мало спорно да друштво почива на породици, помоћу које се људи укључују у своју културу, стичу одређене навике које доприносе да лакше живе и остварују своје основне животне потребе. Такође се ставови, вредности и стечена знања, преносе са генерације на генерацију. У таквом развоју друштва, људски капитал добија на све већем значају.

Андрагошка литература наглашава чињеницу да су садржаји образовања за живот у породици усмерени на обогаћивање индивидуе, као и на подстицање и надограђивање родитељске компетентности. Такође указује и на интерперсоналне односе, породичну интеракцију, одгој деце, припрему за брак и родитељство и тако даље (Кулић & Деспотовић, 2010.).

Гледајући са позитивне стране, подизањем људског капитала, образовање је одиграло велику улогу. Да ли то значи да ће се створити друштво у којем ће талентовани и образовани људи нагомилавати своје ресурсе, и оставити остале у значајном заостатку, или ћемо омогућити да створимо друштва без обзира на етничко, религијско порекло ? Да ли ћемо прихватити децу која долазе из недовољно развијених социјално-економских средина, да ли ћемо им ускратити могућност да се развијају, напредују и допринесу благостању друштва у којем живимо? Избор је свакако наш. Порука је једна, треба остати човек и у добру и у злу (ОЕЦД, 2007.).

Литература

1. Алибабић, Ш. (2002). *Теорија организације образовања одраслих*, Београд, Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета.
2. Бодрошки Спарисус Б. (2007). *Ефикасност и правичност образовних система у европским политикама образовања*, Настава и васпитање, 3, (264-283).
3. Бралић, Ж. (2002). *Неки значајни појмови андрагошке науке*, Београд, Зборник радова, Факултет цивилне одбране (303-330).
4. Бралић, Ж. (2016). *Друштво знања и модерни менаџмент*, Београд, Институт за педагогију и андрагогију, Прегледни чланак (29-44).
5. Бралић, Ж. (2021). *Теорија и организација образовања*, Београд: Универзитет у Београду-Факултет безбедности.
6. Вукасовић, М. и др/ур./ (2009). *Финансирање високог образовања у Југоисточној Европи*, Београд, Центар за образовне политике, и др.
7. Катић, Љ. (2018). Мрежа васпитно-образовних институција у Србији као чинилац људске безбедности, у: Станаревић, С., Ђукић, А.: Научна конференција *Урбана безбедност и урбани развој*, Универзитет у Београду Факултет безбедности, Архитектонски факултет, (158.174).
8. Катић, Љ. (2018). *Образовањем до безбедности: Професионално припремање кадрова безбедности*, Београд, Чигоја.
9. Кулић, Р./ Деспотовић, М. (2010). *Увод у андрагогију*, Београд, Свет књиге, четврто издање.
10. ОЕЦД (2007). *Људски капитал*, Београд: Министарство просвете Србије.
11. Цветковић, С. / Деспотовић, Д. (2014). *Знање као компонента људског капитала у моделима економског раста*, Школа бизниса (1), 1-17.

ИЗЈАВА О АКАДЕМСКОЈ ЧЕСТИТОСТИ

Изјављујем да сам у приложеном раду поштовао/ла сва правила о академској честитости.

Овај писани рад резултат је искључиво мог личног рада, темељи се на мојим истражиањима и ослања се на наведену литературу.

У Београду, дана _____ године.

Потпис студента:
